

Parlamentní volby 1935, 1946, 1990 - ne pouze historie

JIŘÍ SLÁMA*

Osteuropa-Institut, München

The Parliamentary elections 1935, 1946, 1990 - not only history

Abstract: This study reports on the explanation for the election results of the Czechoslovak parliamentary elections of the years 1935, 1946 and 1990, and was accomplished with help of modern statistical methods using population data.

The election of 1935 prepared, through an abrupt turn in favor of the Sudetengerman party (which became in terms of votes the strongest), the way for the destruction of Czechoslovakia in the years 1938 and 1939.

The elections of the year 1946 had comparable tragic consequences. They became to the last relatively free elections both in Czechoslovakia and all of East-Central Europe. The victory of the Communist party was an important milestone on the way to the Communists monopoly of power.

In the year 1990 free parliamentary elections again occurred in Czechoslovakia. They brought sweeping success to the parties regarded as the bearers of the revolution: Civic Forum in the Czech republic (53,2 %), and Public Against Violence in the Slovak republic (32,5 %).

The study helps to illuminate the key political question in present-day Czechoslovakia: the conflict between the national and non-national orientation. The study shows that the population characteristics and its election behavior have changed during the course of the past half century only little. Mostly the party-political spectrum has changed for the voter. Thus, research on the behavior of voters in a long-term perspective is fruitful.

Sociologický časopis, 1992, Vol. 28 (No. 2: 184-199)

V této stati se podává stručná zpráva o analýze výsledků parlamentních voleb v Československu v letech 1935 a 1946 s pomocí moderního statistického aparátu. Navazuje rozbor voleb roku 1990. Rozdělení úhrnu volebních hlasů podle jednotlivých stran je známé z úřední statistiky. Použitá metoda umožňuje bez porušení volebního tajemství odhadnout, v jakém poměru daly jednotlivým stranám své hlasy jednotlivé skupiny obyvatelstva: zemědělci, dělníci, katolíci atd.

Osudové souvislosti našich parlamentních voleb - naposled?

Předmětem analýzy jsou nejdříve parlamentní volby v Československu v letech 1935 a 1946. Tyto volby měly obzvláštní důsledky pro vývoj v Československu v posledních padesáti letech a jejich vliv sahá doslova až do dnešního dne.

Volby z roku 1935 připravily náhlým obratem ve prospěch Sudetoněmecké strany, jež se podle hlasů stala nejsilnější stranou v Československu, cestu pro rozbití našeho státu v letech 1938 a 1939.

*) Veškerou korespondenci pošlejte na adresu: Prof. ing. Jiří Sláma, CSc., Osteuropa-Institut München, Scheinerstrasse 11, 8000 München 80, Bundesrepublik Deutschland.

Volby z roku 1946 se staly posledními svobodnými volbami v Československu a v celé východní Evropě. Vítězstvím komunistické strany v Československu se staly důležitým milníkem na cestě ke zřízení komunistického mocenského monopolu. Současně poskytují cenné informace o politické náladě této doby.

Volby z roku 1948, kterými se zde blíže nezabýváme, byly prvními, jež se v Československu konaly na bázi jednotné kandidátky po nastolení mocenského monopolu KSČ. Přesto nebylo dosaženo téměř 100 % pro jednotnou kandidátku, jak se stalo později běžným. Podle odhadu komunistického vedení zaujalo přibližně 20 až 30 % voličů pozici proti jednotné kandidátce (prázdné hlasovací lístky, neplatné hlasy, neúčast ve volbách), což opravňuje k zahrnutí také těchto voleb do statistické analýzy.

Více než jednou stálo Československo v třicátých a čtyřicátých letech tohoto století ve středu evropských dějin. Mnichovská dohoda z roku 1938 způsobila nejen rozbití malého středoevropského státu, ale současně připravila cestu do apokalypsy druhé světové války a k základní přeměně hierarchie mocností ve světovém měřítku. Během tohoto vývoje přišly o život milióny lidí a nesčetný počet jich bylo zbaveno sociální existence a vlasti - byly vyhnány jak v prostorovém, tak v sociálním smyslu. Nastolení komunistického mocenského monopolu v Československu v prvních poválečných letech bylo ukončeno a zpečetěno v únoru roku 1948. Současníkům i pozdějším pozorovatelům se jevilo jako varovný příklad zániku a likvidace demokratického systému zdánlivě legitimním způsobem.

Uprostřed světové hospodářské krize a ve stínu vzestupu nacionálně socialistického režimu v sousední Německé říši se stala Sudetoněmecká strana Konráda Henleina v roce 1935 díky náhlému přesunu německých voličů nejsilnější stranou v Československu. Bezpochyby se tak objevilo znamení pro budoucí vývoj jak uvnitř, tak vně Československa.

V roce 1946, kdy se o Československu uvažovalo podle mínění jeho politiků - včetně některých komunistů - jako o mostu mezi Východem a Západem, byly v poměrně svobodných volbách položeny základy pro odstranění demokracie zdánlivě legální a ústavní cestou. O osudu Československa bylo na desetiletí rozhodnuto. Jasným znamením byly parlamentní volby z roku 1948, jež byly oznámeny ještě před tímto rokem a jež se nakonec staly zvrhlou fraškou.

Tak jako nebylo možno odvrátit rozbití Československa v letech 1938-39 jiným volebním výsledkem v roce 1935, tak také bylo sotva možné zabránit alternativě sovětského komunismu vnitropolitickými silami a prostředky - např. ve volbách z roku 1946. Přesto je velmi poučné vidět, jaké politické, sociální, hospodářské a náboženské síly se tehdy komunistické alternativě postavily a s jakými cíli.

Volby 1935 - Henleinova strana nejsilnější československou stranou

Volby do Národního shromáždění z 19. května 1935 byly posledními parlamentními volbami v Československu před druhou světovou válkou. Tyto volby se konaly šestý rok po začátku světové hospodářské krize, jež začala v roce 1929, z níž se

země až do svého zániku v letech 1938-39 už nevzpamatovala. Na rozdíl od mnoha jiných průmyslových zemí Evropy a světa vězelo československé hospodářství ještě v roce 1935 v hluboké depresi. Vrchol krize byl dosažen v roce 1933, kdy index průmyslové výroby činil pouhých 60,2 % (úroveň z roku 1929 = 100 %). V roce 1935 dosáhl index průmyslové výroby 70,1 %. Ve srovnání s rokem 1929 se v roce 1935 vytěžilo jen 67 % hnědého uhlí a 66 % černého uhlí a vyrobilo se 44 % železa a 54 % oceli. Vývoz dosáhl pouze 36 % a dovoz 34 % úrovně z roku 1929. V roce 1935 bylo ještě 686 300 nezaměstnaných, což představovalo 29,1 % z úhrnu průmyslových dělníků.

Československé parlamentní volby se konaly necelé dva a půl roku po nacionálně socialistickém převzetí moci v Německu a tři roky před mnichovskou dohodou, která Československo nejprve rozkouskovala a tím vyvolala jeho pozdější zánik v březnu 1939. Toto historické začlenění československých parlamentních voleb z roku 1935 poukazuje na nejdůležitější výsledek těchto voleb. Sudetoněmecká strana, která stála blízko říšskoněmecké NSDAP, obdržela přibližně dvě třetiny německých hlasů. Toto soustředění hlasů u tříapůlmilionové německé menšiny (při zhruba 15 milionech celkového počtu obyvatel Československa) vedlo k tomu, že Sudetoněmecká strana se stala s 1 250 000 hlasů a podílem 15,2 % platných hlasů nejsilnější československou stranou. I když dříve první strana českých agrárníků byla v absolutních počtech ve srovnání s rokem 1929 posílena (1929 - 1 105 000 hlasů, 1935 - 1 177 000 hlasů) a v relativním vyjádření byla jen málo oslabena (z 14,97 % na 14,30 %), přesto byla v důsledku soustředění německých hlasů předstížena Sudetoněmeckou stranou.

Tento vývoj ve prospěch Sudetoněmecké strany se odehrál na úkor všech stran, jež byly předtím voleny německým obyvatelstvem. Zasaženy byly jak čisté německé strany, tak internacionalistická strana komunistů. Přímé srovnání výsledků z let 1929 a 1935 je však možné v důsledku různých volebních spojení jen u Německé sociálně demokratické dělnické strany. Tato strana v roce 1935 dosáhla přibližně 300 000 hlasů, což bylo asi o 200 000 méně než v roce 1929. V relativním vyjádření utrpěla tato strana ještě více, což souvisí s tím, že v roce 1935 stoupl počet odevzdaných platných hlasů v důsledku přírůstku voličů a vyšší volební účasti.

Regresní analýza, jejíž pomocí se sleduje souvislost mezi volebními výsledky komunistické strany a národnostním složením obyvatelstva, ukazuje, že podíl komunistů dosahoval u českých voličů asi 11 % a u německých voličů asi 6 %. Tyto procentuální podíly se velmi dobře shodují s výsledky, jež byly přímo sečteny v převážně českých a převážně německých okresech.

Pozoruhodné je voličské chování Čechů v německých oblastech a Němců v českých oblastech - je zřejmé, že pro komunistickou stranu hlasovali jen ti Němci, kteří žili v německých oblastech. Naproti tomu Češi volili komunistickou stranu jak v německých, tak v českých oblastech. Také je nutno vidět, že komunistická strana získala na rozdíl od ostatních stran značné podíly u ostatních národností, např. ve dvou slezských okresech s vysokým podílem polského obyvatelstva.

Podíly hlasů ostatních, jednoznačně národně orientovaných stran, se v regresní analýze přesvědčivě shodovaly s výsledky přímého sečtení. Pomocí této regresní analýzy tak bylo možno přezkoušet hodnověrnou domněnku, že národně orientované strany dostaly jen nepatrný počet hlasů od voličů jiných národnostních skupin. Nebereme-li v úvahu komunistické hlasy u Čechů a Němců, dosáhly české strany u Čechů následující podíly hlasů: pro účel této analýzy sestavený blok agrárníků, strany živnostníků a Národního sjednocení dostali přibližně 41 %, čeští sociální demokraté asi 18 %, národní socialisté asi 15 %, Lidová strana asi 12 % a fašisté asi 3 %.

Německé strany získaly u Němců následující podíly hlasů: Sudetoněmecká strana přibližně 67 %, německá sociálně demokratická strana asi 16 %, Křesťanskosociální lidová strana asi 7 % a Svaz zemědělců asi 6 %.

Výsledky v převážně českých a převážně německých okresech odpovídaly podílům hlasů u jednotlivých národností. Nicméně určité rozdíly se objevily u některých stran ve voličském chování v Čechách na jedné straně a na Moravě a ve Slezsku na straně druhé.

Tak se ukazuje, že Sudetoněmecká strana dopadla zřetelně lépe v Čechách než na Moravě a ve Slezsku. To jistě souvisí s tím, že jak Křesťanskosociální lidová strana, tak Svaz zemědělců dosáhly lepších výsledků a při celkovém přesunu k Sudetoněmecké straně byly schopny si na Moravě udržet lepší pozici.

Díky tomuto postupu se podařilo prokázat, že hlasy českých samostatně činných byly rozděleny mezi agrárníky, Lidovou stranu a fašisty. Podíly těchto stran se ovšem mezi samostatně činnými velmi lišily. Zatímco agrárníký blok získal přibližně tři čtvrtiny hlasů českých samostatně činných, Lidová strana dostala asi 20 % a fašisti necelých 5 % hlasů. Úředníci a zaměstnanci české národnosti volili následující čtyři strany: agrárníký blok s téměř polovinou hlasů, Národně socialistická strana s 30 až 35 %, Česká sociálně demokratická strana s 13 % a komunisté s přibližně 7 % hlasů.

Z hlasů českých dělníků získali sociální demokraté přibližně 37 %, komunisté asi 20 %, národní socialisté 15 % a konečně Lidová strana kolem 7 %.

Jaká byla situace u německých stran v Čechách a na Moravě a ve Slezsku? Jednoznačnou převahu měla přirozeně Sudetoněmecká strana. Obraz u jednotlivých sociálních vrstev u Němců v českých oblastech Československa je ovšem velmi rozdílný. Dvě strany - Křesťanskosociální lidová strana a Svaz zemědělců - které byly poměrně silné zejména na venkově, získaly po 30 % u samostatně činných. Sudetoněmecká strana proto byla stlačena u samostatně činných pod padesátiprocentní hranici. U úředníků a zaměstnanců naproti tomu dostala Henleinova strana téměř tři čtvrtiny hlasů, zbytek připadl na sociální demokraty s přibližně 25 % a na komunisty s přibližně 3 %. Zhruba stejného výsledku docílila Sudetoněmecká strana u dělníků, u nichž získali sociální demokraté asi 16 % a komunisté asi 8 % hlasů.

Konečně je třeba posoudit souvislost mezi volebními výsledky a náboženskou strukturou obyvatelstva. Čeští katoličtí voliči hlasovali na prvním místě pro agrárníký blok, po němž bezprostředně následovala Lidová strana. U českých

protestantských voličů zaznamenali silné zisky národní socialisté a komunisté. U příslušníků československé církve zaujala podle očekávání vedoucí místo Národně socialistická strana. I u nich dosáhli komunisté poměrně dobrých výsledků. Silný byl u nich i agrárnícký blok.

Slovensko - vítězství Hlinkovců

Pro Slovensko bylo ve srovnání s českými zeměmi příznačné koncentrování voličských hlasů na několik málo stran. Dvě nejsilnější strany - Hlinkova strana, jež tvořila jádro autonomistického bloku - a agrární strana, soustředily téměř polovinu všech voličů.

Na rozdíl od českých zemí získaly na Slovensku evidentně u všech národností hlasy kromě komunistů ještě další strany. Zde byla pozice sociálních demokratů ještě zřetelnější. Byli sice poměrně slabí, avšak byli jednoznačně signifikantně zastoupeni u všech národností. Naproti tomu byli komunisté sotva zastoupeni u Rusů a u ostatních národností - u Němců a u Židů. Nejvíce hlasů docílili komunisté mezi Maďary - přibližně 30 %. Sociální demokraté byli evidentně nejvíce zastoupeni u slovenského obyvatelstva s 11 až 13 %.

Také agrárníci dostali vysoký podíl hlasů nejméně u tří národností - u Slováků, resp. Čechů, Maďarů a Rusů. Ostatní strany byly jednoznačně mononacionální. To se vztahuje jednak na strany, jež jsou zkoumány odděleně, jako autonomisti a Maďarská národní strana, jednak na ostatní strany. Autonomistický blok získal na svoji stranu 45 % hlasů slovenských voličů, Maďarská národní strana dosáhla se svým volebním spojenectvím více než 55 % maďarských hlasů.

Posuzuje-li se sociální pozadí voleb, tak se ukazuje, že nejsilnější seskupení - autonomistický blok - pro sebe získal ve stejné míře hlasy zemědělského i průmyslového obyvatelstva. V obou případech dostal více než 50 % těchto skupin obyvatelstva. To bylo velmi důležité při soutěži s druhou nejsilnější stranou na Slovensku - s agrárníky. Tato strana totiž byla stěží schopna získat pozice u průmyslového obyvatelstva a byla pouze slabě zastoupena v sektoru služeb.

Srovnání mezi autonomisty a agrárníky také ukazuje, jak rozdílné byly jejich pozice u zemědělského obyvatelstva. Jestliže totiž vezmeme v úvahu ještě rozdělení zemědělského obyvatelstva na samostatné a závislé, pak se ukazuje, že agrárníci téměř nebyli na venkově voleni závislými a naproti tomu autonomisté měli u této vrstvy silné pozice.

Další strany byly schopny se na venkově podílet jen na hlasech závislých. Komunisté byli u zemědělského proletariátu silnější než sociální demokraté, u průmyslového obyvatelstva to bylo opačně. To však platí jen u 64 slovenských okresů. V 16 silně maďarských okresech nebyli sociální demokraté téměř zastoupeni u venkovského proletariátu, zatímco pro komunisty byla přibližně jedna třetina této vrstvy. Většina tu ovšem volila Maďarskou národní stranu. Také u průmyslového obyvatelstva v maďarských okresech připadl na komunisty téměř dvojnásobný podíl než na sociální demokraty.

Nejen v politologické, ale také v statistické analýze se ukazuje Hlinkova strana jako výlučně katolická strana. Byla schopna pro sebe získat přibližně polovinu římskokatolických a řeckokatolických hlasů. Naproti tomu agráři byli schopni získat pro sebe kromě řeckokatolického a římskokatolického obyvatelstva také vysoký podíl protestantů. Protestanti byli ve voličském potenciálu socialistických stran - sociálních demokratů a komunistů - relativně silněji zastoupeni než příslušníci jiných vyznání. Signifikantní počet hlasů dostala sociálně demokratická strana na Slovensku také u židovského obyvatelstva.

Volby v roce 1946 - vítězství komunistů a jeho příčiny

26. května 1946 se konaly v poválečném Československu jediné svobodné parlamentní volby na základě rovného, přímého, všeobecného a tajného volebního práva za účasti více politických stran. Voleno bylo Ústavodárné národní shromáždění. Zastoupení jednotlivých stran v Národním shromáždění vyplývalo z poměrného volebního práva. Volební právo dostalo jen slovanské obyvatelstvo republiky.

Až do volby Ústavodárného národního shromáždění vykonávali zákonodárnou moc od dubna 1945 do 28. října 1945 vláda a prezident republiky jimi vydávanými dekrety, poté to bylo až do konce května 1946 provizorní Národní shromáždění, jež bylo zvoleno na základě dohody všech šesti politických stran o paritní účasti prostřednictvím určených zástupců nepřímou volbou.

Legislativní perioda Ústavodárného národního shromáždění byla zákonem určena na maximálně 2 roky. Během této doby mělo Národní shromáždění republiky přijmout novou ústavu a vykonávat legislativu. Do té doby platila ústavu z roku 1920. Některá její ustanovení však byla politickými a společenskoekonomickými změnami po válce překonána. To se vztahovalo mj. na ustanovení, jež se týkala samotného parlamentu a jeho volby. Národní shromáždění začalo svou činnost v roce 1945 jako jednokomorový parlament; před válkou existovala ještě druhá komora - senát. Zákon o Ústavodárném národním shromáždění na rozdíl od ústavy z roku 1920 stanovil závislost zakotvení slovenských národních orgánů v ústavě na souhlasu většiny přítomných slovenských poslanců. Také volební právo bylo změněno. Věková hranice voličů klesla z 21 na 18 let, volební právo dostali také vojáci a příslušníci bezpečnostních sil.

Volba nového parlamentu se konala jeden rok po druhé světové válce. V této době prodělávala československá společnost dalekosáhlé politické a společenskoekonomické přeměny. První a nejdůležitější etapa sociálních reforem byla ukončena na přelomu let 1945 a 1946. V politické oblasti byl nejdůležitější posun doleva, jenž se odehrál nejen u obyvatelstva, ale i u stranickopolitických struktur země. Tradiční politické strany pravice byly zakázány, aniž by to narazilo na odpor. Povolené strany měly socialistické nebo sociálně reformní programy. Nejdůležitějšími sociálněekonomickými reformami byly rozsáhlé znárodnění průmyslu (přibližně 60 % výroby) a všech bank a první etapa pozemkové reformy. V jejím rámci získali především zemědělští dělníci a maloročníci půdu a zemědělské závody po nuceně vysídlených Němcích.

Těmito dalekosáhlými opatřeními získala československá společnost novou tvář především v její třídní a sociální struktuře. Okrajové skupiny sociální struktury úplně zmizely nebo podstatně zesláby. To se týkalo zejména vlastníků velkého kapitálu a jeho politické reprezentace. Na druhé straně to byly nejspodnější sociální vrstvy, které zlepšily přes noc své sociální postavení majetkem vysídlených Němců.

Nově se utvořily a stabilizovaly také stranickopolitické poměry. Politicky aktivní občané se rozdělili na čtyři české a dvě slovenské strany. Pozdější změny stranické scény již nebyly významné. S rokem 1945 také skončilo období, v němž politické strany mohly určovat svoji roli ve společnosti. Jako nejdůležitější se pod tímto aspektem ukázalo definitivní vystoupení Národně socialistické strany ze socialistického bloku (šlo přitom o jednotnou frontu všech tří stran, které se hlásily k socialismu - národní socialisty, komunisty a sociální demokraty). Národní socialisté, strana levého středu, se nyní blížila k pravému středu, ke (křesťanské) Lidové straně. Stranickopolitické rozdělení české společnosti na levičáky (komunisty a sociální demokraty) a na pravici (přesněji řečeno střed) se uskutečnilo sice již v předvolebním období, ale boj stran všech proti všem způsobil, že tato konstelace nevypadala jednoznačně.

Na konci prvního poválečného roku ochabla revoluční vlna v Evropě. Všeobecný posun doleva ve prospěch radikálních politických stran a seskupení v Evropě skončil. V parlamentních volbách v Rakousku v prosinci roku 1945 a v Maďarsku v listopadu roku 1945 utrpěli komunisté neočekávaně těžké porážky. Představitelé některých evropských komunistických stran předpovídali svým soudruhům v Československu podobný osud. Také nekomunističtí politici v Praze a v zahraničí počítali v Československu s podobným vývojem. Avšak politický obrat, jenž začínal ve střední Evropě, se jen málo dotkl československé společnosti. To souviselo v této době především se silným národním protiněmeckým a protimaďarským cítěním. Příčiny bylo třeba hledat uvnitř země. Politické strany tyto emoce vědomě živily. Kromě toho byly posilovány právě probíhajícím vysídlováním Němců z Československa a úsilím pražské vlády o vysídlení také občanů maďarské národnosti.

V tomto období vypjatého národního cítění však zazněly i jiné tóny, které by mohly být označeny jako předznamenání budoucích potíží a konfliktů. Po pěti měsících projevu vystupňovaného národního sebevědomí začal přicházet pro společnost všední den. Již koncem roku 1945 byly znatelné první známky nespokojenosti s vládní politikou. V tisku se objevily kritické články, a to i v tisku vládních stran, snižovaly se povinné dodávky zemědělských produktů pro stát, došlo k demonstraci studentů proti dvěma ministrům a skupiny kvalifikovaných dělníků odsuzovaly mzdovou nivelizaci ze strany vlády.

Vláda se těmito problémy zabývala na tajných částech svých zasedání od 11. do 14. prosince 1945. Ministři konstatovali, že "v mnoha ohledech trpíme značnými nedostatky a že existují pádné důvody pro nespokojenost", "že žijeme v rozrušené atmosféře, kde stačí malá jiskra k vzplanutí velkého požáru...", je to přirozená reakce na první měsíce nekritického nadšení nad osvobozením a vlasteneckými slavnostmi a manifestacemi. Dospěli jsme do období tvrdé práce, jež je spojeno

s mnohými zklamáními pro ty, kdo měli falešné představy. To je ovšem příznivá atmosféra pro různé živly, které loví v kalných vodách."

Ministři sice různě hodnotili situaci a její příčiny, avšak byli zajedno v tom, že k ní přispěl nejednotný postoj členů vlády. Z tohoto důvodu viděli východisko v obnově a posílení společného programu vládních stran.

Plány vlády však byly nerealistické, neboť vývoj se rozbíhal do protichůdných směrů. Mezi politickými stranami přibývalo konfliktních bodů, čímž se ztěžovalo sblížení. Ke kontroverzím o druhu a způsobu realizace vládní politiky a o rozdělení mocenských pozic přibýval začínající volební boj. V něm se stále více ukazovalo, v čem se strany lišily a proč se konflikty zostřovaly.

Hloubku a ostří konfliktů lze vyčíst z úvah předsedy Komunistické strany Československa Klementa Gottwalda z konce října roku 1945 o vyloučení národních socialistů z vlády a z otevřeného útoku komunistů na ministra spravedlnosti, jemuž byla vyčítána zodpovědnost za pomalý průběh soudních procesů proti českým kolaborantům s okupační mocí. Nekomunistické strany kritizovaly nezákonný postup komunistů v mocenských orgánech a rozhodně vystupovaly proti těmto praktikám v bezpečnostní složce. Konflikty mezi stranami vznikaly při obsazování pozic, především v policejních jednotkách, kde komunisté zaujímali všechny důležité posty a rozhodně odmítali účast ostatních stran. Mimořádně ostré konflikty vyvolalo obsazení místa bezpečnostního referenta Zemského národního výboru v Čechách. To bylo již v květnu roku 1945 obsazeno komunisty. V lednu 1946 na něj vznesli nárok národní socialisté. To komunisté odmítli a zdůvodnili svoji neústupností tím, že jen ta strana, která požívá důvěry dělnictva, to jest ona sama, může disponovat bezpečnostními silami. Předseda národních socialistů Petr Zenkl označil toto stanovisko za překážku pro spolupráci stran, jež podle jeho mínění "již nebyla ideální".

České země - role novoosídlenců a voličů "zakázaných" stran

V protikladu ke Slovensku byla komunistická strana v českých zemích s to dosáhnout vedoucí pozici. Dostala 40,2 % hlasů. Byla následována Národně socialistickou stranou s 23,7 %, křesťanskou Lidovou stranou s 20,2 % a Sociálně demokratickou stranou s 15,6 % hlasů. Pozice komunistické strany byla nejsilnější v Čechách, kde dosáhla 43,3 % hlasů, zatímco na Moravě to bylo pouze 34,5 %. Blízko za komunistickou stranou následovala na Moravě Lidová strana s 27,6 % hlasů. Odstup vůči druhé nejsilnější straně v Čechách byl ovšem mnohem větší: národní socialisté, v Čechách na druhé pozici, získali jen 25,2 % hlasů.

Obzvláště citelný byl náskok komunistů před ostatními stranami v dřívějších převážně německých okresech v české části: tam komunisté získali s 53 % absolutní většinu, přičemž druhá nejsilnější strana národních socialistů obdržela jen 19,7 % a sociální demokraté 17,4 %, Lidová strana nedostala ani 10 % hlasů. Již tento výsledek naznačuje, že pro pohraniční území, jež bývalo dříve osídleno převážně Němci, bylo příznačné úplně jiné voličské chování obyvatel, což souviselo s vysokým podílem přistěhovalců mezi tamním obyvatelstvem. Zatímco v českých zemích celkem 71 % všeho obyvatelstva, jež bylo sečteno 22. května 1947, bylo přítomno již 1. května 1945 ve stejné obci, vypadala situace v pohraničních

okresech úplně jinak. Ze starého německého obyvatelstva zůstal jen zlomek, většina oprávněných voličů v roce 1946 byli právě přistěhovalci. K tomu několik příkladů z okresů s obzvláště vysokým podílem přistěhovalců: v okrese Děčín bylo z 80 936 obyvatel, kteří tam byli sečtení 22. května 1947, ve stejné obci přítomno 1. května 1945 jen 8 615 německých obyvatel, tj. 0,6 % a v okresech Planá a Teplá to bylo pouhých 6,0 %.

Bylo možno předpokládat, že přistěhovalci budou hlasovat ve větší míře pro komunistickou stranu a proti ostatním stranám než starousedlé obyvatelstvo, a že volební podíly komunistů souvisely s podílem přistěhovalců v okresech.

Tato domněnka se prokázala jako statisticky vysoce signifikantní. Je ovšem obtížnější vysvětlit sociální a politický obsah tohoto vztahu a v této souvislosti také otázku kauzálního působení. Autoři se přiklání k názoru, že je třeba uvažovat především o dvou skupinách relevantních účinků: za prvé šly do pohraničí jak věkově, tak sociálně zcela zřetelně vymezené vrstvy obyvatelstva - mladší lidé z nižších sociálních vrstev, především zemědělských dělníci, kteří tam mohli dostat půdu. Kromě toho doufala městská nižší vrstva, jež se podílela na osídlování, že převezme německé živnostenské podniky (mezi ní bylo jistě mnoho dobrodruhů, kteří se chtěli v pohraničí jen obohatit). Sklon k volbě komunistické strany tedy vyplýval již ze sociálních příčin. Jako rozhodující činitel působilo to, že v pohraničí skutečně byl právě těmto vrstvám rozdělován zabavený německý majetek, což bylo uskutečňováno zejména v zemědělství viditelně především komunisty. Tato skutečnost posílila sklon podporovat nový režim a jeho vedoucí sílu komunistickou stranu.

Jako vysvětlovací znaky pro voličské chování roku 1946 byly částečně použity stejné struktury obyvatelstva, jež sloužily při volbách z roku 1935 jakožto vysvětlovací proměnné, kromě toho byly také zavedeny nové znaky, které pocházejí z poválečné statistiky. Z výsledků sčítání lidu z roku 1930, jež byly použity pro analýzu voleb z roku 1935, byly převzaty některé znaky přes velké změny u obyvatelstva v mezidobí také pro rok 1946. Na jedné straně to bylo oprávněno tím, že se v tomto případě obyvatelstvo v regionech i přes svůj pohyb jen málo změnilo, což bezpochyby souvisí s tím, že se sociální struktura obyvatelstva silně zakotvila v daných hmotných podmínkách. Na druhé straně byl tento postup oprávněn z toho důvodu, že tímto způsobem bylo možno vysledovat specifické chování přistěhovalců do pohraničí - podíl přistěhovalců celkem a v jednotlivých sektorech a sociálních vrstvách totiž velmi úzce souvisí s odpovídajícími podíly dřívějšího německého obyvatelstva.

Již tu byla zmínka o změně politické scény v poválečném Československu. V českých zemích Československé republiky byly po válce povoleny jen čtyři strany, ostatní - zejména největší česká předválečná strana (agrárníci) - byly vyloučeny z politického života. Při srovnání volebních výsledků z let 1946 a 1935 bylo dále nutné nějak vzít v úvahu německé strany z roku 1935, které již v roce 1946 neexistovaly. Zatímco při analýze souvislosti mezi podílem hlasů stran, které byly po válce povoleny, a zakázaných předválečných stran, šlo především o problém přesunu voličů, u německých stran z předválečných voleb byla docela jiná otázka.

Tady šlo zvláště o to, jak zkoumat voličské chování přistěhovalců, kteří po válce osídlili dříve německá území.

Nejprve k otázce, jak zůstali předváleční voliči věrni svým stranám. Zde byly úspěšné tři strany: Lidová strana, národní socialisté a s malým odstupem také komunisté. Sociálně demokratické straně se naproti tomu podařilo udržet necelou polovinu svých předválečných voličů. Lví podíl tohoto úbytku voličů sociálních demokratů připadl komunistické straně. Jen velmi slabě byl tento podíl vyrovnán tím, že přibližně jedna pětina předválečných komunistických voličů po válce hlasovala pro sociální demokraty. Úspěch komunistů po druhé světové válce se tím však dá vysvětlit jen částečně.

Druhý důvod pro komunistické vítězství spočíval v tom, že komunisté měli největší prospěch ze zákazu některých předválečných stran. Pořadí výherců v tomto ohledu bylo následující: za komunisty byli na druhém místě národní socialisté, na třetím Lidová strana a daleko vzadu sociální demokraté.

Také z voličského chování přistěhovalců měli největší užitek komunisté. U nich byli na druhém místě sociální demokraté a národní socialisté. Jen malé zisky si připsala v pohraničí Lidová strana.

Pozornost zasluhují také některé regionální rozdíly ve voličském chování. Tak byl například odliv sociálně demokratických voličů ke komunistům mnohem silnější v Čechách než na Moravě a ve Slezsku. Zisk stran od přistěhovalců lze ještě jednou přezkoumat pomocí podílu hlasů v dříve převážně německých okresech. Tady se ukazuje, že komunisté pro sebe získali více než polovinu přistěhovalců, ostatní strany zůstaly daleko vzadu: národní socialisté a sociální demokraté obdrželi méně než po 20 % a u křesťanské Lidové strany byl její podíl blízko nuly.

Slovensko - porážka komunistů

Na rozdíl od českých zemí musela se na Slovensku komunistická strana smířit s porážkou. Její protihráč - Demokratická strana - vyšel z voleb jako jednoznačný vítěz. To mělo pro vývoj na Slovensku a pro celý stát až do současnosti dalekosáhlé důsledky. Zbýlé dvě strany měly jen okrajový význam. Demokratická strana dosáhla na Slovensku téměř 63 % hlasů, komunistická strana o něco méně než 31 %, Strana svobody 3,8 % a Strana práce 3,1 %. Podíl prázdných hlasovacích lístků činil přibližně 0,8 %.

Podobně jako v českých zemích změnilo se na Slovensku silně národnostní pozadí při volbách z roku 1946 ve srovnání s volbami z roku 1935. Maďarské obyvatelstvo Slovenska sice nebylo vysídleno (ačkoli se o to politické vedení pokusilo), avšak nemělo volební právo. Z tohoto důvodu se omezilo národnostní pozadí voleb na spíše okrajovou otázku voličského chování Slováků na jedné straně a Rusů a Ukrajinců na straně druhé. Problém přistěhovalců a jejich voličského chování na Slovensku neexistoval.

S národnostním složením obyvatelstva ovšem souvisí otázka, do jaké míry byli komunisté, kteří již v roce 1946 nemohli využívat silné pozice, jež měli před válkou u maďarského obyvatelstva, schopni vyrovnat tuto ztrátu hlasů. Taková

možnost vyrovnání vznikla pro ně především zmizením Sociálně demokratické strany ze slovenské politické scény. U aspektu přesunu voličů se pozornost soustřeďuje na chování voličů stran, jež existovaly před válkou a jež byly po ní zakázány. Jde především o Hlinkovu slovenskou lidovou stranu, jež byla před válkou nejsilnější, a o agrární stranu, jež byla druhá nejsilnější. Dále je zajímavé, do jaké míry se komunistům vyplatilo sloučení Sociálně demokratické strany, resp. kolik bývalých sociálnědemokratických voličů pozdě volilo a za těžkých podmínek zrozenou dědičku jejich strany - Stranu práce. Komunisté sice byli schopni pro sebe získat většinu svých předválečných a také většinu bývalých sociálnědemokratických voličů, avšak největší voličský potenciál byl u zakázaných stran, a zde byli málo úspěšní. Mezi bývalými voličů agrární strany byli jen slabě zastoupeni a od voličů předválečného Autonomistického bloku dostali jen asi čtvrtinu. Naproti tomu Demokratická strana pro sebe získala takřka všechny voliče agrárníků a také přibližně 70 % voličů bývalé Hlinkovy strany. Pro Stranu práce hlasovali prakticky pouze bývalí voliči předválečné sociální demokracie. V rámci nové orientace voličů po válce byla přezkoušena také hypotéza o rozdílném voličském chování obyvatelstva v povstaleckých a ostatních okresech Slovenska (jde tu o 14 okresů které patřily na území slovenského povstání v roce 1944). V těchto okresech se zdařilo pouze komunistům získat signifikantní zisky hlasů, ostatní strany tu zůstaly pod svou celkovou úrovní nebo na ní. Jestliže se však posuzuje situace v povstaleckých okresech na pozadí sektorální struktury obyvatelstva, pak se ukazuje, že lepší postavení komunistů v těchto okresech bylo způsobeno tamější zvláštním sektorálním a sociálním složením. Tyto okresy byly silně industrializovány, což se projevilo pozitivně pro komunisty, kteří měli své voliče zejména mezi průmyslovým obyvatelstvem.

O volbách bylo ovšem na Slovensku rozhodnuto na základě voličského chování zemědělského obyvatelstva. Jeho podíl sice na Slovensku mezi roky 1930-1946 klesl z 56,8 % na 48,1 %, přesto však podíl průmyslového obyvatelstva představoval méně než polovinu - 22,7 %. Komunisté dostali u průmyslového obyvatelstva s přibližně 75 % stejný podíl jako demokraté u zemědělského obyvatelstva. Větší váha posledně jmenované skupiny obyvatelstva rozhodla v prospěch Demokratické strany.

U národnostního složení výsledků voleb z roku 1946 se neprokázal zřetelnější rozdíl mezi voličským chováním Slováků na jedné straně a Rusů a Ukrajinců na straně druhé. Je třeba jen poznamenat, že obě velké strany demokraté a komunisté - byly zastoupeny u obou národnostních skupin. Maťarská strana - Strana práce a Strana svobody - zůstaly omezeny na slovenskou vrstvu obyvatelstva. Nakonec zbývá posoudit náboženskou příslušnost v souvislosti s výsledkem voleb. Zatímco se demokraté mohli opřít o něco více o katolické obyvatelstvo, měli komunisté nejsilnější pozice u protestantů. Z obou malých stran byla především Strana svobody poněkud silnější u protestantů než u katolíků.

Statistický rozbor voleb roku 1990 a dnešní politický boj. Může analýza voleb roku 1990 něco říci dnešku a zítřku?

V roce 1990 se konaly dvoje volby: parlamentní a komunální. Zde píší o těch parlamentních, ale moje úvaha se týká i těch komunálních.

Naše země prožila během období od června 1990, ve světě stabilních demokracií, pohyb nebývale prudký a nevídaný. Sotva narozené politické strany zmizely ze scény a nejsilnější z nich se rozpadla na tři části, které mezi sebou bojují o přízeň voličů. Jejich společná příslušnost k vládní koalici jim v tom vůbec nevádí. Nikdo dnes nemůže s jistotou říci, jaká je skutečná síla dnešních politických stran, nehledě na to, že toto právo má přísně vzato pouze Jeho Majestát volič. Legitimita všech orgánů státu je zpochybněna a v jiných podmínkách by bylo třeba okamžitě vypsat nové volby. Nicméně si myslím, že rozbor našeho porevolučního vývoje má dalekosáhlý praktický politický význam. A to i pro budoucí orientaci. Troufám si říci, že nikdo z aktérů tohoto vývoje, těch, kteří jej doma i venku připravovali, i těch kteří byli jeho nositeli, nebyl v průběhu dění s to dohlédnout byt' jen z 10 % toho, čeho jsme se dočkali dnes. Stejně tak nemůže nikdo dnes říci, jak dopadnou příští volby a tím méně, co bude po nich. Proto odevždy tvrdím: Nejlepší prognóza je solidní analýza. Je dokonce mnohem lepší než jakkoliv solidní prognóza. Odhlížím tady ovšem od problematiky osamostatnění Slovenska. Dokud tato věc zůstane pouze v rukou politiků bez toho, aby rozhodující slovo řekl volič, je každá iracionalita možná.

Dále: prezidenti, předsedové a ministři, politické strany a jejich vůdcové se sice často zařizují na věky, ale přesto a mnohdy nečekaně odcházejí a přicházejí - ale volič zůstává.

Jeho demografické charakteristiky a volební chování zůstávají a jsou v jistém smyslu velmi stabilní. Co se mění, je stranickopolitický vějíř nabídky, který se mu předkládá. Výzkum voličského chování má tedy smysl. Dělá se jednak na základě výběrových anket, jak by kdo volil anebo jak už volil a případně kým je národnostně, sociálně, nábožensky atp., a vedle toho po volbách na základě celého souhrnu volebních výsledků, které se speciálními statistickými metodami uvedou do vysvětlujícího vztahu k demografickým charakteristikám obyvatelstva.

Takové charakteristiky jako sociální příslušnost, národnost, věk, pohlaví atd. poskytuje pouze sčítání lidu - naposledy v letech 1980 a 1991. Právě to poslední umožnilo rozšířit průzkum voličského chování o nové prvky: na ně se v tomto článku soustředujeme.

Občané deklarovali po šedesátileté přestávce opět svoje náboženství a my dnes víme, že ČSFR má 29,5 % občanů bez vyznání - SR ovšem 9,7 %, ČR naproti tomu 39,7 %. Ptáme se: jak rozdělili svoji přízeň mezi jednotlivé strany katolíci, protestanti či občané bez vyznání? Náboženství nebo jeho deficit je stabilní a osobnost prorůstající základ životních a politických preferencí každého voliče.

I deklarace národnosti byla tentokrát svobodná. Moravské a ostatní obyvatelstvo se proto mohlo prohlásit buď za Čechy, nebo za Moravany a těch se na Moravě našlo přes 1,3 miliónu, tj. 32,7 %. Zajímavá otázka: volili "moravští" Moravané Občanské fórum ve stejné míře jako "čeští" Moravané?

Stručná rekapitulace: výsledek v roce 1990

V České republice vyhrálo s 53,2 % Občanské fórum (OF) před KSČ s 13,5 %. Další strany už měly pod 10 %: Křesťanská a demokratická unie (KDU) 8,7 % a Hnutí za samosprávnou demokracii (HSD-SMS) 7,9 % a všechny ostatní pod 5 %, takže se do Sněmovny lidu nedostaly.

Na Slovensku byla situace obdobná i když převaha Veřejnosti proti násilí (VPN) nebyla s 32,5 % tak drtivá jako v českých zemích. Na druhé místo se s 19,0 % dostalo Křesťansko-demokratické hnutí (KDH) s 19,0 %, třetí byla KSČ s 13,8 %, čtvrtá Slovenská národní strana (SNS) s 11,0 % a páté ESW - převážně maďarské seskupení vystupující za národní soužití, které dostalo 8,6 % hlasů voličů Slovenska. Ostatní strany nedostaly potřebných 5 % pro zastoupení v parlamentě.

Dvě věci byly důležité a příznačné: plebiscitární charakter voleb, ve kterých šlo stále ještě o otázku: jsi pro naši revoluci? - ne nepřicházelo téměř v úvahu. To byla živná půda pro velkolepý úspěch hnutí - nositelů revoluce - OF a VPN. Ne tak v jiných postkomunistických zemích. Až dnes si také lépe uvědomujeme jinou situaci na Slovensku - žádná nadpoloviční většina pro VPN. A za druhé: řada tradičních stran se do parlamentu vůbec nedostala - jako např. sociální demokracie (SD), Československá strana socialistická (ČSS) anebo na Slovensku Demokratická strana (DS).

Volební chování náboženských skupin

Celostátně mají římscí katolíci 46 %, občané bez vyznání 30 % a protestanti různých denominací přes 5 %. U vysokého počtu občanů, a to téměř 17 % nebylo vůbec možné náboženskou příslušnost zjistit. Slovensko je s 60 % římských katolíků katoličtější zemí než české země s 39 %. Rozdíl je ale menší, než se obvykle míní. Výraznější je rozdíl u občanů bez vyznání: 39,7 % a 9,7 %.

Jak tedy volila jednotlivá náboženská společenství? Zatímco OF a VPN volilo v celostátním průměru 46 % voličů, byl tento podíl u voličů bez vyznání vysoko přes 90 %. To jistě odpovídá vcelku nenáboženské orientaci OF a VPN. Ale také hlubší pohled na volební chování různých náboženských společenství ukazuje velké rozdíly. Zřetelný je rozdíl mezi hlasováním katolíků a protestantů. Druzí hlasovali pro OF a VPN s 50 % - to je pořád ještě nad celostátním průměrem. Z katolíků však hlasovalo pro OF/VPN pouze 26 %. Zde leží zřejmě část voličského potenciálu stran dědiček OF/VPN.

Za zmínku stojí též jasná souvislost mezi příslušností části voličů ke kategoriím bez vyznání a hlasováním pro republikány. Zdá se, že to byl pro tuto stranu stejně jako pro SD jediný zdroj hlasů.

Mluvíme-li o náboženství, je jistě obzvláště zajímavé podívat se na úspěch náboženských stran u jednotlivých náboženských společenství. Seskupili jsme náboženské strany celostátně do jednoho celku. Nepřekvapuje, že nedostaly žádné hlasy od voličů bez vyznání. Je však překvapivé, že se jim stejně vedlo i u voličů protestantských. To platí v obou republikách.

Vcelku se dá říci, že protestantské hlasy jsou nesystematicky roztržštěny mezi řadu stran. Odpovídá však staré tradici, že mnoho slovenských protestantů volilo

dříve agrárníky a později a dnes DS (11 % - to je dvaapůlkrát tolik, co dostala DS na Slovensku v průměru) - naproti tomu slovenští katolíci volili DS pouze ze 3 %.

Stará je i tradice, podle které volí podstatná část slovenských protestantů komunisty. Těch bylo desetkrát více než protestantských voličů pro DS - téměř 30 %.

Katoličtí voliči volili křesťanské strany v celostátním průměru asi z 29 % a sice více na Slovensku (33 %) než v českých zemích. Výrazně čerpala z katolického potenciálu také strana "moravská" a stejně tak KSČ.

Volební chování národů a národností

V Československu žije podle sčítání lidu k 3. 3. 1991 54 % Čechů, 31 % Slováků, 8,7 % Moravanů, 3,8 % Maďarů a 0,7 % Romů. Ostatní národnosti mají podíl menší než 0,5 %.

Při zkoumání volebních výsledků podle národností jsou zajímavé dvě věci:

1. Jakou podporu našly u různých národností a zejména u té, na kterou se jako na vlastní obracely, tzv. národní strany.
2. Jak se u různých národností prosadily strany nadnárodně, nenárodně či mezinárodně orientované strany.

Do první kategorie patří např. Hnutí za samosprávnou demokracii (HSD-SMS). Typické je, že v Čechách žádná národní strana neexistuje. HSD-SMS volilo 48 % osob z těch, které se přihlásily k moravské národnosti - teprve na druhém místě figurují u Moravanů křesťanské strany s 19 % a OF/VPN je u Moravanů až třetí se 17 %, tj. hluboko pod celostátním průměrem, který činí 47 %. Podstatný díl hlasů deklarovaných Moravanů vzatých ne regionálně, ale národnostně dostali komunisté a sice 10 %.

Na Slovensku je z tohoto hlediska zajímavé hlasování pro SNS. Hlasy dostala pouze od Slováků, kterých se pro ni rozhodlo 17 %. Mnohem více slovenských hlasů se ovšem dostalo VPN, totiž 30 %, křesťanským stranám 29 %, méně KSČ - 12 %.

Do podpory jednotlivých stran vstupují ovšem i další prvky. Jde-li o volební výsledky křesťanských stran, je to i náboženství. Celostátně vzato volilo tyto strany 6 % Čechů, 19 % Moravanů a 22 % Slováků.

Převážně maďarskou stranou je ESW. Tomu odpovídá, že ji volili pouze Maďaři, a to více než z 80 %.

Mezi nenárodně orientované strany, které jsou budovány na jiném než národním principu (ne ovšem ve smyslu organizačním), patřily v roce 1990 vedle KSČ a křesťanských stran (v případě křesťanských stran je ovšem silná inklinace ke konkurujícímu národnímu principu tradicí i současností) OF a VPN. Tehdejší minimální rozdíl mezi dvěma posledně jmenovanými seskupeními je dnes už minulostí. Všechny strany v ČSFR stojí totiž pod brutálním tlakem směrem k ponárodnění. Ohnisko tohoto tlaku je bezpochyby na Slovensku.

Z toho vyplynulo, že VPN+OF, (VPN se v roce 1990 víceméně rovnalo OF, ale to už dnes neplatí) mohly dostat mezi nenárodně nebo dokonce protinárodně

orientovanými Čechy 62 %, mezi Slováky 35 % a mezi čerstvým národem Moravanů pouze 17 %.

Na druhém pólu jsou komunisté. Jejich nenárodní nebo dokonce protinárodní orientace na otázku "sociální" vedla i dnes stejně jako před válkou k poměrně rovnoměrnému zastoupení u různých národností: u Čechů 12 %, u Moravanů 11 %, u Slováků 13 % a u Maďarů 11 %. I tady se ukazuje, jak jsou určité vzorce politického chování obyvatelstva hluboce zakořeněny v minulosti vzdálené desítky let.

Zbývají křesťanské strany: svár principu náboženského a národního se projevuje ve výrazné diferenciaci výsledků v nábožensky a národnostně rozdílně orientovaných prostředích. Mezi Čechy 7 %, mezi Moravany 19 % a mezi Slováky 22 %.

Závěrem

Předkládaný rozbor pomohl poněkud osvětlit klíčovou politickou otázku současného Československa: konflikt mezi orientací národní a mimonárodní - tj. demokratickou, náboženskou či sociální. Překročila národní orientace už svůj kulminační bod a je na ústupu? A prognóza příštích voleb? Vyhraje strana, které se podaří věrohodně spojit většinu těchto ideových principů.

Mnichov, 23. 1. 1992

JIRÍ SLÁMA je v současné době vědeckým pracovníkem Osteuropa-Institut v Mnichově, dále externě vyučuje na tamní univerzitě. Vysokou školu politických a hospodářských věd v Praze absolvoval v r. 1953, roku 1960 se stal kandidátem věd, v r. 1961 se habilitoval a byl jmenován docentem katedry ekonomiky průmyslu a vedoucím oddělení ekonomiky technického rozvoje Výzkumného ústavu ekonomiky průmyslu a stavebnictví VŠE v Praze. Po svém odchodu do exilu pracoval v Österreichisches Institut für Wirtschaftsforschung Wien a poté na svém nynějším pracovišti. V letech 1981 a 1983 byl členem Wolfson College v Oxfordu, v r. 1983 hostujícím profesorem Oxford University. Publikoval okolo 200 vědeckých publikací, z toho více než polovinu v západních zemích. V letošním roce byl jmenován profesorem VŠE v Praze.

Summary

This study reports on the analysis of the elections to Parliament in Czechoslovakia in the years 1935, 1946 and 1990, which was accomplished with help of modern statistical methods. The author is an economist and econometrician - still he has dealt for more than twenty years with the application of statistical methods in political science and sociology, evidenced by, among other things, a relevant book publication: J. Sláma, K. Kaplan, Die Parlamentswahlen in der Tschechoslowakei 1935 - 1946 - 1948. Oldenbourg Verlag München 1986.

The division of the votes for individual parties is known from official statistics. The applied method makes it possible to estimate, without damaging election secrecy, in which relationship individual population groups: farmers, workers, Catholics, etc. voted for individual political parties. The statistical explanation for the results of the elections was accomplished with a series of population data.

Such characteristics of the population as social status, nationality, age and sex are available solely on the basis of censuses - for our purposes in the years 1930, 1980 and 1991. The last census brought two new features, religion and nationality, which were applied retroactively to 1990.

The election analysis began with the elections of 1935. This election, through an abrupt turn in favor of the Sudetengerman party, which became in terms of votes the strongest, prepared the way for the destruction of Czechoslovakia in the years 1938 and 1939.

The elections of the year 1946 had comparably tragic consequences. They became the last relatively free elections in Czechoslovakia and East-Central Europe as a whole. The victory of the Communist party became an important milestone on the way to the Communist monopoly of power.

In the year 1990 free parliamentary elections again occurred in Czechoslovakia. These elections had the *de facto* character of a plebiscite: Who is for our revolution and who is against it? This was the basis for the success of the parties that were the bearers of the revolution: Civic Forum in the Czech republic (53,2 %) and Public Against Violence in the Slovak republic (32,5 %).

The present research helps, in historical context and on the basis of the election results, to illuminate the politically key question of present-day Czechoslovakia: the conflict between national and non-national - civil, democratic, social and religious orientations. The study arrives implicitly at a surprising result, that the population characteristics and the election behavior of the population have changed only little during the last half century. Mostly the party-political offerings on the spectrum have changed for the voter. This shows that research on voter behavior in a long-term perspective is fruitful.